

NOTE ȘI CONTRANOTE

Opera lui Eugène Ionesco:

Scrieri în limba română: *Elegii pentru ființe mici* (versuri, 1931), *Nu* (critică literară, 1934), *Englezește fără profesor* (piesă de teatru, 1943), *Război cu toată lumea* (publicistică, 1992).

Scrieri în limba franceză:

Teatru: *La Cantatrice chauve*, *La Leçon*, *Les Salutations*, *Jacques ou la Soumission*, *L'Avenir est dans les sùfs*, *Les Chaises*, *Le Maître*, *Le Salon de l'automobile*, *Victimes du devoir*, *Le Jeune Fille à marier*, *Amédée ou Comment s'en débarrasser*, *Le Nouveau Locataire*, *Scène à quatre*, *Le Tableau*, *L'Impromptu de l'Alma*, *Tueur sans gages*, *Rhinocéros*, *Délire à deux*, *Le Piéton de l'air*, *Le roi se meurt*, *La Soif et la Faim*, *La Lacune*, *Exercices de conversation et de diction françaises pour étudiants Américains*, *Jeux de massacre*, *Macbett*, *Ce formidable bordel!*, *L'Homme aux valises*, *Voyages chez les morts*, *La Nièce-Épouse*, *Le Vicomte*, *Le Rhume onirique*, *Les connaissez-vous?*, *Maximilien Kolbe*.

Proză: *La Photo du Colonel* (nuvele, 1962), *Le Solitaire* (roman, 1973).

Eseuri și memorialistică: *Notes et contre-notes* (1962), *Journal en miettes* (1967), *Présent passé, passé présent* (1968), *Antidotes* (1977), *Un homme en question* (1979), *Entre la vie et le rêve. Entretiens avec Claude Bonnefoy* (1987), *Une quête intermittente* (1987).

Volume de desene: *Découvertes* (1969), *Le Blanc et le Noir* (1981).

EUGÈNE
IONESCO
NOTE
ȘI CONTRANOTE

Traducere din franceză
și cuvânt introductiv de
ION POP

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Autorul și problemele sale

„De ce scrieți?” este întreat adesea scriitorul. „Ar trebui să știți de ce”, le-ar putea răspunde el celor care pun întrebarea. „Ar trebui să știți de vreme ce ne citiți, căci dacă ne citiți și continuați să ne citiți e pentru că ați găsit în scrierile noastre ce să citiți, ceva ca un fel de hrană, ceva care răspunde nevoii dumneavoastră. De ce aveți, așadar, această nevoie și ce fel de hrană suntem noi? Dacă eu sunt scriitor, de ce sunteți dumneavoastră cititorul meu? Răspunsul la întrebarea pe care mi-o puneți îl găsiți în dumneavoastră înșivă.” Cititorul sau spectatorul va răspunde, schematic, că se duce la un spectacol ca să se instruiască sau ca să se distreze. În mare, acestea sunt cele două feluri de răspunsuri posibile. A se instrui: adică a afla cine este cel care scrie și ce scrie; sau poate cineva mai modest va spune că o face pentru a găsi răspunsuri la niște întrebări la care el nu e în stare să răspundă. Cine vrea să se distreze, adică să uite de grijile zilnice, să se bucure de frumusețea celor citite sau privite, vă va reproșa că-l plictisiți când i se pare că vreți să-l instruiți sau să-i dați o lecție. Cine vrea să se instruiască – în caz că i se pare că vreți să-l amuzați, poate pe socoteala lui, și să-l distrați – va putea să vă reproșeze că nu dați răspuns tuturor problemelor pe care el însuși nu le poate rezolva. Cum scrie cineva un sonet, un vodevil, un cântec, un roman, o tragedie, ziariștii se năpustesc asupra lui ca să afle ce crede autorul cântecului sau al tragediei despre socialism, despre

capitalism, despre bine, despre rău, despre matematică, despre astronomică, despre teoria cuantelor, despre dragoste, despre fotbal, despre bucătărie, despre șeful statului. „Care e concepția dumneavoastră despre viață și moarte?” – m-a întrebat un ziarist sud-american după ce am coborât pasarela vaporului cu valizele în mână. Mi-am pus jos valizele, mi-am șters sudoarea de pe frunte și l-am rugat să-mi acorde douăzeci de ani ca să reflectez la întrebarea lui, fără să-l pot asigura totuși că va avea răspunsul. „Asta mă întreb și eu, i-am spus, și scriu ca să mă întreb.” Mi-am luat valizele, gândindu-mă că l-oi fi dezamăgit. Nu toată lumea are cheia universului în buzunar sau în valiză. Dacă un scriitor, un autor, m-ar întreba pe mine unul de ce citesc, de ce mă duc la spectacole, i-aș răspunde că mă duc nu pentru a afla răspunsuri, ci pentru a afla alte întrebări; nu pentru a dobândi cunoștințe, ci, pur și simplu, pentru a face cunoștință cu acel ceva, cu acel cineva care este o operă. Curiozitatea care mă îndeamnă să aflu se adresează științei și savanților. Curiozitatea care mă îndeamnă să merg la teatru, la muzeu, să caut raftul de literatură într-o librărie e de altă natură. Vreau să cunosc chipul și inima cuiva pe care să-l iubesc sau să nu-l iubesc.

Scriitorul e pus în încurcătură de întrebările ce i se adresează, pentru că și le pune el însuși și pentru că-și pune multe altele, pentru că presimte totodată că există alte întrebări pe care ar putea să și le pună, dar pe care nu va reuși niciodată să și le pună; și cu atât mai puțin să le găsească răspuns.

În singurătatea lui, departe de ziariști sau băgăreți, fiecare om, ca și fiecare scriitor, răsuflă ușurat. Câteodată se întrebă, câteodată nu se întrebă de ce. Dar fie că se întrebă, fie că nu, el nu se poate împiedica să respire. Scriitorul nu respiră doar, ci, fiind scriitor, scrie. Abia după ce a început să scrie, își pune întrebări cu privire la scopul și motivul pentru care face ceea ce face. Se întrebă, așadar, vorbind cu sine (și continuând să-și facă treaba, ca un ebenist care adună materiale

ca să facă un dulap, gândindu-se în același timp la grijile lui, sau chiar la ceea ce este un dulap, fără ca grijile să-l împiedice să-și construiască dulapul): De ce scriu?¹ Ce rost are ceea ce fac? Am oare mai multe de spus decât alții? Vreau oare să mă afirm, adică să-mi justific existența? Mi-e oare frică de moarte și doresc să-mi continui viața în ceilalți după moartea mea fizică? Scriu ca să salvez lumea? Ca să mă mântuiesc pe mine însumi? Ca să aduc laudă lui Dumnezeu ori să proslăvesc universul? Ca să încerc să văd mai limpede în mine însumi, să mă explorez, să mă înțeleg, să mă explic? Pentru că nu mă înțeleg și cer lămuriri celorlalți? Pentru că mă simt singur și vreau să frâng singurătatea asta și să comunic ori să mă înfrățesc cu semenii mei? Sunt oare false toate motivele pe care le-am enumerat mai sus? Există oare alte motive ascunse ce mă împing să fac un lucru de care motivele aparente n-au habar și care nu fac decât să mascheze, voit sau nu, motivul profund? O fac oare pentru că doresc să înțeleg lumea, pentru că vreau să pun măcar pentru mine puțină ordine în acest haos imens și pentru că scrisul, arta, este o formă de gândire în mișcare? Ori pur și simplu fiindcă creația este o necesitate instinctivă, extraconștientă; fiindcă a imagina, a inventa, a descoperi, a crea este o funcție tot atât de firească precum respirația? Fac asta pentru că vreau să mă joc, dar atunci care e semnificația acestui joc?

Dar oare autorul însuși știe ce face? Am impresia că el însuși e păcălit. El are niște intenții conștiente, bineînțeles. Se străduiește, de pildă, să dovedească ceva. Își închipuie că ceea ce vrea să dovedească este partea esențială a operei sale.

---

1. Există opere care nu sunt decât reflecții, interogații despre ele însele. Putem da ca exemplu poemele lui Mallarmé, Valéry etc. Totuși, ni se pare că interogațiile despre rostul operei se desprind de ea și de poetul-întrebător și devin materiale, asemeni altora, în opera pe cale de a fi creată, elemente constitutive ale „monumentului“, ale structurii sale.

Apoi își dă seama, sau își dau seama alții, că afabulația e mai importantă decât ceea ce socotea el că este esențial, că ceea ce voia el să dovedească nu interesează și că interesează doar felul în care voia să dovedească, sau construcția. Vrea oare autorul să construiască pur și simplu un fel de edificiu care n-ar face decât să materializeze și să expună legile construcției literare sau teatrale, tot așa cum constructorul nu face, la urma urmelor, decât să materializeze, să concretizeze legile arhitecturii? Din templul dezafectat, atunci când nu mai este loc de cult, se poate face un spital, un comisariat, poate fi lăsat gol, însă el rămâne în esență el însuși, un edificiu, arhitectură, nu un templu; de fapt, el n-a fost niciodată templu, a *servit* drept templu, tot așa cum o operă poetică, dramatică etc., poate fi folosită o vreme ca instrument de propagandă, operă de educare, de reeducare politică etc. Autoritățile vor face din ea ce vor; n-o vor împiedica însă să fie ceea ce este: edificiu viu, creație. Se întâmplă ca opera scriitorului să fie îmbibată de probleme, de intenții de toate soiurile, de idei preconcepute, să fie o critică a societății, a condiției umane. Autorul credea, de asemenea, că nu vorbește despre sine, dar, fără voia lui, el se descoperă. Iar calitatea esențială a operei o vor constitui tocmai mărturisirile care i-au scăpat. Aceste mărturisiri vor fi ele însele interpretate în mod contradictoriu, răstălmăcite, desigur. Vor fi întoarse poate împotriva autorului, dar asta e de-acum altceva.

Știu. Toate aceste întrebări au mai fost puse înainte, iar filozofii, teologii, psihologii, sociologii și-au dat silința să le răspundă. Nenumărate cărți au dezbătut aceste probleme.

Cred că toate motivele pe care le-am expus mai sus sunt false și sunt adevărate. Adevărate dacă le adoptăm pe toate, false dacă nu adoptăm decât unul, sau doar o parte dintre ele. Mi-ar lua ceva timp, dar nu mi-ar fi, fără îndoială, prea greu să aleg un motiv sau altul și să-l susțin sprijinindu-mă

pe o filozofie, pe o teorie sau alta și pe o bibliografie. Cunoscut totodată riscul pe care-l înfrunt încercând să dau răspunsul singur. Voi spune ce s-a mai spus, și poate că din mărturia mea nu va ieși nimic nou și interesant. Dar acest risc trebuie înfruntat. N-avem ce-i face, nici eu, nici dumneavoastră.

Pornirile cele mai contradictorii sau complementare, totul mă îndeamnă să scriu: orgoliul, voința de putere, scârba, dorința de a mă răscumpăra, dragostea, neliniștea, nostalgia, descumpănirea, încrederea, lipsa de încredere, siguranța a ceea ce afirm, nesiguranța, dorința arzătoare de a fi lămurit, dorința de a lămuri, amuzamentul (dar dacă e ca să mă distrez, de unde vine atunci chinul ăsta, oboseala asta de neînvingând când lucrez?), umilința. Mi se pare că toate acestea sunt cuprinse și se văd în operele literare, care le exprimă mai bine decât ar putea s-o facă autorul atunci când vorbește despre asemenea lucruri.

Poate că ar trebui să tăcem? Însă, în acest caz, am aborda o altă problemă: trebuie să acționăm sau nu trebuie să acționăm, trebuie să trăim sau să nu trăim, trebuie să facem ceva, căci, o știm cu toții, a scrie înseamnă a acționa.

Sunt eu oare glasul unuia singur? Ceea ce inventez ori ceea ce cred că inventez, ceea ce descriu, ceea ce descopăr sau cred că descopăr este oare arbitrar? Are cineva nevoie de mine? E nevoie de opera asta? Are cineva nevoie de oricine altcineva? Sunt oare solicitat sau mă impun? Și atunci cu ce drept? N-ar fi putut oricine să fie în locul meu? E limpede că autorul e interpretat, judecat, acceptat, respins, că e un instrument din concert și că există concertul. Se ține seama de el. Chiar dacă pentru a-l nega. Nu negi ceea ce nu există. Autorul își spune: sunt, așadar, împreună cu ceilalți; dacă sunt împreună cu ceilalți, asta înseamnă că sunt și ceilalți, că ceilalți vorbesc cu vocea mea, că eu sunt mai mult ceilalți decât eu însumi. Dar ce va să zică a fi tu însuși? Sunt oare doar o răscruce, un nod în care se unesc și se înfruntă forțe diferite? Ori sunt

o ființă unică și tocmai asta mă face surprinzător și mă face să constat în mod obiectiv că trezesc un anumit interes? Poate și una, și alta? Și asta e o problemă, diferită. Ce înseamnă să fi tu însuși? Sinele acesta care este, este el absolut, e relativ? Acest „eu“ (care gândește, desigur), eul acesta... nu-l pot defini; această gândire a mea e poate o gândire determinată de alții. Putem fi oare, fiecare dintre noi, schimbați unul cu altul, ori suntem de neînlocuit? Într-un caz sau în celălalt, sau în amândouă, autorul pare îndeajuns de îndreptățit să fie prezent și să spună ori să încerce să spună ceva. Gândul acesta înlătură jena pe care-ar putea-o avea că se află prezent; dacă a scrie, a acționa, este o manifestare a orgoliului, a nu vrea să scrii, să acționezi, să faci ceva, poate fi tot orgoliu.

Întâi de toate, trebuie să mărturisesc că, în ce mă privește, teologia sau filozofia nu m-au făcut să înțeleg de ce exist. Ele nu m-au convins nici că trebuie să fac ceva din această existență și că trebuie ori că i se poate da o semnificație. Nu simt că aparțin întru totul lumii. Nu știu cui trebuie să-i aparțină lumea, și cu toate astea nu m-aș vinde și nici n-aș vinde lumea nimănui. Dacă mă simt totuși oarecum de aici e doar pentru că, tot existând, m-am obișnuit cu existența. Am mai degrabă impresia că sunt din altă parte. Dacă aș ști care e această altă parte, lucrurile ar merge mult mai bine. Nu văd cum se poate răspunde la întrebare. Faptul că sunt stăpânit de o nostalgie de neînțeles ar fi totuși semnul că există un altundeva. Acest altundeva este, poate, dacă pot spune așa, un „aici“ pe care nu-l regăsesc; poate că ceea ce caut eu nu-i aici. Unii au răspuns ori au crezut că pot să răspundă și să dea soluția. Mă bucur pentru ei și-i felicit. Constat deci pur și simplu că eu sunt aici, acest „eu“ greu de definit, și scriu tocmai pentru a exprima, pentru a-mi împărtăși uimirea și nostalgia. În sfârșit, am precizat un lucru. Mă plimb pe străzile Parisului, rătăcesc prin lume, adică îmi plimb uimirea și nostalgia. Mi se pare că nu am puncte de reper; uneori,

mi se pare că am. Ele îmi par însă cam nestatornice, schimbătoare, și-n cele din urmă dispar. Ați băgat de seamă, evident, că deja mă contrazic. Oare din pricină că n-am știut să pun ordine în această contradicție sau în contradicții? Oare din cauză că trăim pe mai multe planuri ale conștiinței, și ele sunt contradictorii? Încă o dată, cred că amândouă sunt adevărate. Din când în când, cred că cred, gândesc că gândesc, iau atitudine, optez, combat, iar atunci când o fac, o fac cu vehemență și încăpățănare. Însă există întotdeauna în mine un glas care-mi spune că alegerea asta, vehemența asta, afirmarea asta nu au un temei sigur, absolut; că ar trebui să renunț la ele. Nu am suficientă înțelepciune ca să-mi leg actele de nesiguranța mea profundă. De unde vin toate astea? Sunt întrebări pe care și le pune fiecare când e singur. În confuzia asta, scriitorul scrie. Și iată că am precizat un al doilea lucru. L-am înțeles.

Aș vrea să precizez și următorul lucru: nu-mi mărturisesc aici scepticismul, nici lipsa de scepticism. Nu discut problema necesității și a valorii alegerii. Poate se va spune că această profundă nesiguranță se explică istoricește prin faptul că aparțin unei clase sau alteia, că sunt determinat sau nedeterminat de tendințe ori de tradiții diferite, contradictorii, care nu pot sau pot fi explicate istoricește, dialectic etc. Repet că sunt momente în care optez, în care iau atitudine, dacă nu cumva mi se pare că optez și iau atitudine. Încerc pur și simplu să expun ceea ce se află în străfundurile mele; expun și mă expun. Cedez unor impulsuri sau mai degrabă mă opun impulsurilor celorlalți. Sunt înclinat, ca toată lumea sau ca foarte mulți dintre oameni, să mă opun la ceea ce mi se propune, la ceea ce mi se afirmă. Văd în afirmațiile celorlalți ceea ce e negativ sau fals. Cu ce drept pot socoti că un lucru e fals sau că nu e fals? Aleg deci, afirm, neg, în cele mai mărunte aspecte ale vieții. Afirm că nu-mi place culoarea neagră și că prefer albastrul. Am putea afla motivele pentru care

prefer un lucru altuia, dar ne-ar da prea mult de furcă. Îi prefer, de asemenea, pe Balzac lui Eugène Sue, pe Shakespeare lui Feydeau. Am deci niște criterii. Sunt criterii literare. În mare, dacă-l prefer pe Shakespeare lui Feydeau e fiindcă mi se pare că universul shakespearean este mai amplu, mai complex, mai universal uman, mai profund, mai adevărat decât cel al lui Feydeau. Dar ce anume din ce descopăr în Shakespeare merge mai departe decât Feydeau? Tocmai acel zgomot și acea furie, o întrebare mai amplă, pe care n-o găsesc la autorul francez de vodeviluri. În Feydeau, nu-mi regăsesc nici haosul, nici confuzia. Ceea ce descopăr în Shakespeare nu sunt răspunsuri, sunt întrebări și întâmplări, și câteva constatări, câteva evidențe. Nu vreo soluție definitivă. Astfel, pot să spun că a te întreba fără a răspunde e mai adevărat decât a nu te întreba. Aflu, de asemenea, din cărțile pe care mi se întâmplă să le citesc că răspunsurile nu satisfac niciodată întrebările, că orice problemă pare a fi rezolvată greșit. Toate dogmatismele sunt provizorii. Nu numai că mi se par provizorii, dar am și impresia că nu sunt decât un sistem de ipoteze, de presupuneri, de feluri de a vedea, de păreri, care pot fi înlocuite cu alte ideologii sau păreri. Ne explicăm lucrurile așa cum putem. Ideologiile, cu puțină autosugestie, sunt toate confirmate de fapte, deși ideologiile opuse demonstrează că cele dintâi sunt infirmate de fapte. Fiecare ar trebui să-și alcătuiască micul său *Discurs asupra metodei* pe cont propriu. Obositor lucru! Eu sunt: dar cine e acest „eu”? Greu de știut, cum am spus. E o convenție. Totuși mai puțin imprecis decât „noi“ și decât impersonalul „se“.

Există totuși ceva. Există niște lucruri. Putem folosi lucrurile, putem face un alt lucru cu lucrurile. Putem lucra, putem face, putem scrie. Eu pot să fac, pot să scriu. Se construiesc edificii. Există mașini care ne transportă etc. E tot ce pot ști cât de cât mai precis. Putem calcula. Adică, pentru a sim-

plifica, putem să ne deplasăm, putem rămâne pe loc, putem mânuși niște obiecte. Știu de asemenea că tot ce este și tot ce se face, tot ce ni se pare că este și se face n-a fost dintotdeauna, că ceea ce se face se va desface. Prunul ăsta nu-i un cireș. Ba poate, cine știe, va deveni cireș în urma unor altoiri dibace. Și prunul ăsta o să fie cândva un fost prun: nimic. Asta, poate, înainte de a fi devenit tot felul de alte lucruri – preschimbările nu pot fi excluse din gândirea noastră. Iar când prunul ăsta nu va mai fi, nimeni nu-mi va putea garanta că a fost. Am poftte, am dorințe, nu cunosc motivele acestor dorințe, acestor poftte: am impresia că, întorcându-mă la izvorul lor, reușind să înțeleg – ceea ce nu-i cu neputință – cum și de ce le am, dorințele, pornirile, pofttele, neliniștile, dragostea, ura ar dispărea. Am impresia că nimic nu are temei și că numai o putere de neînțeles ne îmboldește. Nimic nu are temei. Totul poate fi contestat în lăuntrul tău, ceea ce e exterior (ceea ce se numește „exterior“), fapte, obiecte, este de necontestat. De necontestat și, pentru mine, fără rațiune de a fi, de a nu fi.

Explicațiile pe care mi le dau eu însumi despre ceea ce fac mi se par incomplete, sau false, sau precare. Neștiind, așadar, care este țelul existenței, nu știu cu exactitate nici de ce scriu. Scriu totuși dintotdeauna, așa cum trăiesc dintotdeauna, întrebându-mă și care este sensul vieții mele. Sunt îndrăznit să scriu, adică să mă întreb și să privesc și să spun ce văd. Dar, scriind, faptul de a denunța ceea ce mi se pare că e rău, de a-i critica și parodia pe ceilalți și purtarea lor, de a fi moralist – toate acestea mi se par adesea înscrise într-un cadru foarte limitat. Iar când sunt părtinitor, mă întreb întotdeauna de ce sunt așa și-mi spun că n-ar trebui să fiu. Hotărârile mele, luările mele de poziție au ca punct de plecare niște sentimente spontane, puțin controlabile, chiar dacă se traduc prin gânduri aproape limpezi, căci mai interesant

decât să gândim ar fi să știm de ce gândim ceea ce gândim. Cred că sunt mai autentic atunci când exprim în operele mele uimirea și confuzia. Tocmai în uimirea asta se afundă rădăcinile vieții. În străfundul meu, ceea ce descopăr este noaptea..., noaptea, sau mai degrabă o lumină orbitoare.

Însă toate întrebările, simple ori complexe, naive ori subtile, nu sunt totuși decât punctul de plecare, un fel de impuls original destul de repede depășit. Plecăm în călătorie, urmează să întreprindem o explorare, nu știm ce vom găsi. Pentru autorii didactici, traseul e cunoscut dinainte. În ce-i privește, nu vor avea nimic de descoperit. Ei nici măcar n-au nevoie să facă această călătorie, povestesc călătoria, descoperirile altora. Ceva cunoscut dinainte, făcut dinainte. Autorul nu va mai aduce nimic nou, va relua ce-au spus alții, nu va pune în joc propria experiență, deoarece n-a avut o asemenea experiență. E normal ca întrebările să fie puse înaintea răspunsurilor. Autorul didactic și politic impune răspunsuri înainte de a pune întrebările, dar în felul acesta nu reușim să dăm răspunsuri vii. Punând întrebarea, vom ajunge sau nu vom ajunge la răspunsuri. Numai că, în literatură, nu faptul de a fi dat ori de a nu fi dat un răspuns va conta. O ființă care-și pune întrebări și le dă un răspuns este ființă deopotrivă cu cea care-și pune întrebări și nu le răspunde. Căci o operă este o ființă vie și un univers viu, iar important e faptul că ea este acest univers viu, adică adevărat. Vom reveni pe parcurs asupra acestei idei.

În orice caz, neliniștile ori seninătatea, confuzia ori certitudinea întrupate în operă nu vor reprezenta în cele din urmă decât materialele vii, mădulele unui organism, materiale vibrante. Într-asta stă valoarea lor, într-asta stă valoarea, adevărul unei opere. O operă, o piesă de teatru nu e un chestionar cu întrebări și răspunsuri: adevăratele răspunsuri ale unei opere constau pur și simplu din ceea ce-și răspunde ei înseși,

Cuprins

<i>Cuvânt introductiv</i>	
de Ion Pop	5
<i>Prefață</i>	15
Autorul și problemele sale	19
I. EXPERIENȚA TEATRULUI	47
II. CONTROVERSE ȘI MĂRTURII	71
Discurs despre avangardă	73
Tot despre avangardă	87
Cuvânt despre teatrul meu și despre cuvintele altora	93
Eu și criticii mei	117
Controversă londoneză	121
Ionesco: om al destinului?	121
Rolul dramaturgului	124
Ionesco și fantoma	128
O atitudine în fața vieții	131
Artistul și criticul	133
Sufletul nu stă în palmă	136
Convorbiri	144
Convorbire cu <i>Les Cahiers libres de la jeunesse</i>	144
Convorbire cu Édith Mora	152
Fragmente de răspuns la o anchetă	157
În fond, sunt pentru clasicism	161

Fragmente de declarații făcute la radio	167
Portrete	172
Portretul lui Caragiale 1852–1912	172
Trei autori.	176
Comunicare pentru o întrunire a scriitorilor francezi și germani	179
Mărturii	187
Când scriu...	187
N-am reușit niciodată.	191
Cel ce îndrăznește să nu urască devine un trădător.	194
Eu și piesele mele	197
Am fost adeseori rugat...	199
INTERMEZZO: GAME.	201
Seria întâi	203
Seria a doua	206
Olympie	207
III. PIESELE MELE	209
<i>Cântăreața cheală</i>	211
Tragedia limbajului.	211
Despre <i>Cântăreața cheală</i>	216
Nașterea <i>Cântăreței</i>	219
<i>Scaunele</i>	222
Text pentru programul de la Théâtre du Nouveau Lancry.	222
Despre <i>Scaunele</i>	
Scrisoare către primul regizor	222
Scrisoare către un regizor	226
Notă despre <i>Scaunele</i>	227
Despre <i>Jacques</i>	230
Avanpremieră	230
Despre <i>Amedeu sau Scapi de el cu greu</i>	232

<i>Rinocerii</i>	234
Prefață pentru <i>Rinocerii</i>	234
Interviu al transcendentului Satrap Ionesco cu sine însuși	236
<i>Rinocerii</i>	240
Însemnare despre <i>Rinocerii</i>	242
Despre <i>Rinocerii</i> în Statele Unite	243
IV. A VREA SĂ FII AL TIMPULUI TĂU	
ÎNSEAMNĂ SĂ FII DEJA DEPĂȘIT	249
Însemnări despre teatru	251
Cerisy-la-Salle, august 1953	251
Însemnări despre teatru, 1953	253
Alte însemnări	256
Teatru al lăuntrului	259
Fragment dintr-o scrisoare, 1957	259
Alt fragment	260
Alte însemnări	260
Însemnări recente	263
Despre criza teatrului	265
Sub-realul este realist	266
Bloc-notes	267
Alte pagini de jurnal	274
Am făcut oare antiteatru?	281
„În apărarea lui Roland Dubillard, Weingarten și a altora“	286
În loc de postfață	291
Dincolo de teatru	294
Un protret anecdotic al lui Brâncuși	294
Gérard Schneider și pictura	301
Încheiere	307